

La investigació sobre els mitjans de comunicació a Suècia

Peter Dahlgren

Universitat d'Estocolm

Resum

Aquest article descriu l'emergència d'aquest àmbit d'estudi i d'investigació a Suècia. Els estudis sobre els mitjans es consolidaren finalment a les universitats a partir de la formació professional dels periodistes, i també dels cursos sobre els mitjans de comunicació. Aquest àmbit de la recerca va culminar la seva consolidació amb la fundació de l'Associació Sueca d'Investigadors sobre la Comunicació de Masses i amb l'edició, l'any 1987, de la revista especialitzada *Nordicom*, com a resultat de l'establiment d'un consorci format per tots els Països Nòrdics. A l'article es fa referència a la dependència que tenia la investigació respecte dels corrents empírics nord-americans i dels seus desenvolupaments cognitius subsegüents. S'hi descriu la manera com Suècia ha entrat de ple en el moviment internacional d'investigació en aquest camp i com ha posat el seu accent en les aproximacions crítiques i progressistes en general. Actualment, existeix una coexistència i fins i tot una cooperació entre els partidaris de les línies de recerca quantitatives i qualitatives, d'una banda, i els d'orientació humanista i els provinents de les ciències socials, de l'altra.

Paraules clau: estudis de periodisme, estudis sobre els mitjans de comunicació, tradició humanista, aproximacions historicoliteràries, aproximacions empíriques.

Resumen. *La investigación sobre medios de comunicación en Suecia*

Este artículo describe la emergencia de este cuerpo de estudio y de investigación en Suecia. Los estudios sobre los medios se consolidó finalmente en las universidades a partir de la formación profesional de los periodistas, así como de los cursos sobre los medios de comunicación. Esta área de investigación culminó con la creación de la Asociación Sueca de Investigadores sobre Comunicación de Masas y con la fundación, en el año 1987, de la revista especializada *Nordicom*, como resultado del establecimiento de un consorcio formado por los Países Nórdicos. Se hace referencia a la dependencia inicial de las corrientes empíricas norteamericanas y de los subsiguientes desarrollos cognitivos. Se describe como Suecia ha entrado de lleno dentro del movimiento internacional de investigación en este campo y la forma en que ha puesto su acento en las aproximaciones críticas y progresistas. Actualmente, existe una coexistencia e incluso cooperación entre los partidarios de las lí-

neas de investigación cuantitativas y cualitativas, por un lado, y los de orientación humanística y las provenientes de las ciencias sociales, por otro.

Palabras clave: estudios de periodismo, estudios sobre los medios de comunicación, tradición humanística, aproximaciones histórico-literarias, aproximaciones empíricas.

Abstract. Media research in Sweden

This article describes the emergence of a body of study and research in Sweden which was finally consolidated in universities' providing professional training in journalism as well as more academic courses on the communication media. This area of research culminated with the creation of the Swedish Association of Researchers in Mass Communication and the founding, in 1973, of the periodical *Nordicum* as a result of a consortium made up of several North European countries. Reference is made to an initial theoretical dependence on North American trends in empirical studies and to a subsequent development along cognitive lines. Sweden's full entry into the international scientific movements and its emphasis on a progressive, critical approach, are described. The current scene is characterised by a coexistence and even cooperation between quantitative and qualitative methodologies on the one hand, and those of a more humanistic, social scientific nature on the other.

Key words: journalism studies, studies on the mass media, empirical tradition, humanistic tradition, historico-literary approaches, empirical approaches.

En aquest capítol descriuré el sorgiment de la investigació sueca en comunicació i el seu paisatge general avui dia. Com que escric en anglès per a col·legues de fora dels països nòrdics que no llegeixen suec, no carregaré el text amb els títols en suec dels projectes i de les publicacions. Quan es fa una relació de treballs d'investigació és difícil dibuixar la línia que deixarà fora algunes referències, però òbviament he de ser selectiu. Les investigacions a les quals faig referència pretenen exemplificar una tendència en particular o il·lustrar un aspecte concret. A l'hora de preparar aquest document, he utilitzat alguns materials suecs, però malgrat l'ús d'aquestes fonts, la responsabilitat global del text és meua. No puc atribuir cap deficiència als meus col·legues.

L'emergència d'un camp acadèmic

Hi ha una «prehistòria» de la investigació sobre els mitjans a Suècia, paral·lela a la de molts altres països. Així, durant algunes dècades, la investigació acadèmica sobre els mitjans fou desenvolupada en el context de les disciplines tradicionals, sovint sense l'etiqueta d'«investigació sobre els mitjans». Aquest treball sovint es veia simplement com una part de la ciència política o de la sociologia, posem per cas. La investigació sobre la premsa, per exemple, fou una tradició al Departament de Ciència Política de Göteborg durant molts anys. Però a mitjans dels seixanta, diversos casos de consolidació institucional van començar a contribuir a una conscienciació entorn de la investigació sobre els mitjans i

denominacions afins, com ara investigació en comunicació de masses, investigació en periodisme i estudis sobre els mitjans.

La creació de dues escoles de periodisme, una a Estocolm i l'altra a Göteborg, va afegir ímpetu a la necessitat de fer una investigació sobre els mitjans i les escoles van constituir escenaris de debat en què la necessitat de dur a terme una investigació sobre els mitjans adquirí una rellevància creixent. Cal tenir en compte, això no obstant, que aquestes institucions eren explícitament escoles de formació professional, amb programes de dos anys, i no estaven dissenyades com a departaments d'investigació. Així i tot, els orígens de la recerca en periodisme es poden ubicar a tots dos llocs durant les dues dècades següents; alguns professors universitaris aconseguiren modestes beques per alliberar-se de la docència (més endavant es parla de les condicions de l'activitat de recerca), i d'altres utilitzaren els estudiants, que havien de desenvolupar un dels quatre mòduls en una estada de pràctiques en una institució mediàtica, per recollir dades sistemàtiques sobre el funcionament de la producció periodística. Les escoles de periodisme foren finalment incorporades a les universitats i posteriorment transformades en programes intensius de tres anys que oferien l'equivalent a una llicenciatura. Poc després s'hi afegiren programes doctorals.

Juntament amb els programes de formació de periodistes, també es poden identificar, almenys fins a mitjans dels setanta, programes (o almenys grups de cursos) que tenien diverses denominacions, però el tema dels quals es podria traduir per «comunicació pública». Es tractava d'una barreja de perspectives professionals i acadèmiques. Anaven particularment adreçades a la gent que treballava al sector públic, però també cada cop a les persones que treballaven al sector privat; aquests cursos es van centrar, fonamentalment, en temes relatius a la forma com les organitzacions es comuniquen amb els seus públics, i es basaven àmpliament en les tradicions de les ciències socials americanes. Gradualment, aquests cursos i programes van anar ampliant les seves perspectives, fins arribar a incloure el que s'entenia que eren els fonaments de la comunicació de masses en sentit ampli. Avui, aquesta subespecialitat s'anomena «comunicació planificada», si bé una gran part coincideix amb el que es coneix internacionalment com a «relacions públiques». (Remarcarem, de passada, que a Suècia hi ha hagut una prolongada resistència a utilitzar el terme «relacions públiques». Igual que amb la publicitat, aquest terreny, considerat una àrea pràctica, no es considerava apropiat per a un nivell universitari. Hi ha indicis, però, que això està canviant.)

A Suècia i en altres països nòrdics hi va haver un moviment per coordinar la terminologia i els continguts d'aquests estudis: cap al 1990 s'havia consolidat la denominació «Ciències (o Estudis) dels Mitjans i de la Comunicació» (corresponent a les sigles MKV en suec), i avui gairebé tots els nous programes i departaments es poden identificar o bé com a MKV o bé com a Periodisme, si bé les universitats principals els inclouen tots dos. Periodisme, com a programa de llicenciatura, està explícitament orientat professionalment. Els MKV es veuen com un terreny acadèmic més tradicional, si bé la presència en grau divers de la «Comunicació planificada» hi suggereix igualment una dimensió

pràctica o professional. Aquestes etiquetes són importants des del punt de vista de la recerca, ja que avui els departaments i les càtedres estan específicament identificats com a Periodisme o com a MKV.

Un altre esdeveniment que ha tingut un impacte profund en la configuració de la investigació en comunicació a Suècia fou el llançament del Departament de Recerca sobre l'Audiència i la Programació a Suècia (SR/PUB) a finals dels anys seixanta. Un aspecte interessant en relació amb els motius de la seva creació és que feia referència explícita a la doctrina de servei públic (servir el públic) com la seva raó de ser: si la ràdiotelevisió han de servir el públic, tant els emissors com el públic tenen el dret i el deure de saber com s'acompleix aquesta tasca. En altres paraules, SR/PUB no tan sols pretenia identificar les conductes de les audiències de manera quantitativa, sinó també analitzar qualitativament la resposta i l'impacte de la ràdio i de latelevisió —especialment de la televisió— a la societat. Les avaluacions dels programes per part de les audiències van esdevenir molt importants, així com les anàlisis dels patrons d'audiència des de perspectives sociològiques, és a dir, si bé hi havia «recomptes» d'espectadors de programes concrets, també hi havia seriosos esforços per esbrinar els patrons de consum en termes rellevants per entendre les evolucions en el terreny social, polític i cultural.

Efectivament, molta de la recerca —que se centrava tant en els programes com en l'audiència— era de natura fonamental, teòrica, i pretenia construir un marc de coneixement científic útil per a un programa d'investigació a llarg termini i a gran escala. No obstant això, el que els professionals trobaven més útil era, és clar, la investigació bàsica sobre la resposta del públic. En aquestes alçades (al voltant de 1990), SR/PUB duia a terme enquestes telefòniques diàries d'abast nacional durant tot l'any (excepte durant els períodes llargs de vacances), amb mostres de 125 espectadors aproximadament, utilitzant una xarxa d'algunes dotzenes d'entrevistadors. SR/PUB fou finalment dissolta el 1993 (el seu abandonament s'ha d'entendre en el marc de la crisi global de la ràdio i de latelevisió de servei públic), però les seves contribucions a l'evolució de la investigació sueca en comunicació han estat importants.

Continuant amb d'altres fites institucionals importants, a finals dels seixanta va sorgir a la Facultat d'Economia d'Estocolm, potser de manera una mica sorprenent, una nova secció anomenada «psicologia econòmica», que emfasitzava la comunicació mediàtica. Aquesta institució era i és encara independent de la Universitat. S'hi va impulsar un programa de recerca sobre temes com les actituds i la persuasió. El seu treball i les seves publicacions no foren tan sols rellevants, sinó que, com en el cas de SR/PUB, van facilitar un marc de formació investigativa per a tot un conjunt d'experts suecs. A principis dels vuitanta, però, la seva «edat d'or» ja havia passat.

El 1980 es va establir el Centre d'Investigació sobre Comunicació de Masses d'Estocolm sota el lideratge de Kjell Nowak, el qual, dotze anys més tard, assumiria la càtedra del nou departament de comunicació a la universitat. El centre era petit, però el seu nom, explícitament referit a la investigació en

comunicació de masses, fou significatiu des del punt de vista universitari. Era transdisciplinari en el seu caràcter i en el seu funcionament. Desenvolupava els seus propis projectes, però també estimulava els contactes entre diverses disciplines i intentava impulsar la investigació en comunicació a aquests departaments.

Mentrestant, a Göteborg el Departament de Ciència Política continuava captant recursos per a investigació provinents de la premsa i adreçats a desenvolupar estudis considerats importants per a aquesta, una activitat que, és clar, comportava horitzons intel·lectuals importants per a l'escola de periodisme. A Lund, al sud del país, es va crear una secció per a la investigació en comunicació dins del Departament de Sociologia sota la direcció de Karl-Erik Rosengren, que més tard esdevindria el catedràtic de MKV. Durant els anys vuitanta es van crear seccions d'investigació en comunicació a la Universitat d'Uppsala (en sociologia) i a la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de Göteborg.

Cap al 1973 la situació havia evolucionat a Suècia i a d'altres països nòrdics, de tal manera que s'havia assolit una «massa crítica», i aquell any es va crear NORDICOM, de la qual parlaré més endavant, com a fruit d'un consorci entre els països nòrdics. Quatre anys més tard, el 1977, es va crear l'Associació Sueca d'Investigadors en Comunicació de Masses. El llançament de l'Associació tenia lloc en un període nou, en què la investigació sobre els mitjans i la comunicació havia «desembarcat» de manera significativa en l'escena acadèmica. La importància de l'associació rau en el fet que proporcionava un marc de coordinació i d'integració per a la recerca, oferint, a més, un sentit d'identitat professional per als investigadors sobre els mitjans. Inicialment hi havia uns 100 membres; avui dia aquest nombre ha crescut fins al voltant dels 200. És important tenir present que l'àmbit de la investigació en comunicació, en aquell moment, encara tenia una posició insegura a l'acadèmia. Als cercles acadèmics era vista sovint amb una lleugera suspicàcia, com un híbrid, amb vincles difícils amb la pròpia indústria a la qual analitzava. I sense càtedres pròpies ni programes doctorals no es podia assentar en peu d'igualtat amb altres disciplines. És important entendre la significació de les càtedres en el sistema acadèmic suec: la majoria de departaments universitaris tenen un o dos «catedràtics», graus amb perfils explícitament definits i nomenats pel Parlament, després d'intens concursos i avaluacions acadèmiques. El catedràtic té la responsabilitat sobre la investigació i sobre el programa de doctorat del departament.

Pel que fa a l'actualitat, ens referirem a la fase recent més important, que té precisament a veure amb l'establiment de càtedres, el llançament de programes doctorals i la multiplicació de llicenciatures, sovint en el marc de disciplines més establertes com ara la sociologia, en universitats de províncies. Això es desenvolupa des de fa alguns anys, però fou el 1989-91 que es van crear i assignar la majoria de les càtedres. Així, avui dia comptem amb càtedres i programes doctorals a totes les universitats principals, i l'àmbit de la investigació en comunicació ha superat ja els seus anys d'adolescència.

Un pluralisme creixent

Una forma inicial d'entendre el caràcter de la investigació sobre els mitjans a Suècia és veure-la en termes d'un desplegament, en què el predomini originari de les tradicions positivistes ha donat pas a una situació més plural de perspectives d'investigació en competència. Així mateix, la comprensió del que constitueix la investigació sobre els mitjans s'ha ampliat per incloure una àmplia diversitat de temes i objectes d'estudi, així com de trajectòries teòriques. Finalment, l'ideal d'una «ciència de la comunicació» unificada, que durant els anys setanta era al centre del debat, sembla haver-se dissipat per a la majoria dels investigadors.

La investigació sobre els mitjans a Suècia va sorgir bàsicament dins de les ciències socials, amb algunes excepcions notables. Els estudis sobre el cinema (ubicats fonamentalment a Estocolm i, en menor mesura, a Lund), que no inclouré en aquest informe, òbviament no van seguir aquest patró. Així mateix, en una posició una mica perifèrica trobem un conjunt d'estudis humanístics sobre els mitjans, centrats d'una manera o altra en el «llenguatge dels mitjans». Aquests estudis han trobat especialment un lloc dins de la formació en periodisme, on la docència s'ha ocupat de la forma dels textos i com haurien i no haurien de ser construïts.

Però les ciències socials han dominat, i les ciències socials, a Suècia, han estat en gran mesura una importació americana de la postguerra. Durant els anys seixanta, el període formatiu, la investigació sueca sobre els mitjans es derivà gairebé exclusivament de la sociologia, la psicologia social, la psicologia i la ciència política americanes. Es derivava, però no copiava simplement: gran part de la investigació comportà un esforç imaginatiu d'adaptació a les circumstàncies particulars de Suècia. I una part considerable de la investigació utilitzà aquestes tradicions per formular (i respondre) qüestions de caràcter crític. Així, per exemple, a la SR/PUB, es portaren a terme recerques tant sobre les audiències com sobre els programes, per tal de detectar els problemes de comprensió i de memòria, sovint tot criticant explícitament les formes d'expressió del periodisme televisiu. A la SR/PUB i en altres llocs hi va haver una onada d'investigacions que remarcaven les diferències en la «competència comunicativa» de les audiències. L'estratificació social estava lligada a la capacitat d'absorbir, utilitzar i produir «informació», i la conclusió era que les notícies televisives, per exemple, podien servir de moltes maneres per reforçar, més que no pas per reduir, aquestes jerarquies socials.

Dins de les ciències socials sueques hi va haver durant uns quants anys un corrent d'investigació explícitament crític o neomarxista, especialment des de finals dels seixanta fins a finals dels setanta, i aquesta orientació també es pot identificar en la investigació sobre els mitjans. Però, si bé hi havia crítiques filosòfiques al positivisme, la majoria d'aquesta recerca restava dins dels marcs establerts de les ciències socials.

No obstant això, a principis dels vuitanta van sorgir signes d'impaciència amb algunes de les aproximacions tradicionals. Les aproximacions de l'her-

menèutica i del constructivisme guanyaven suport. Les metodologies qualitatives, aplicades tant als textos mediàtics com a les audiències, esdevenien més comunes. Encara persistien nocions tradicionals del que es considerava «bona ciència», però especialment al departament d'Estocolm s'imposava una situació més plural, en què les aproximacions humanística i de les ciències socials i les metodologies quantitatives i les qualitatives no tan sols coexisteixen, sinó que fins i tot havien començat a cooperar entre elles en el context de projectes de recerca específics. Per un bon nombre d'acadèmics actuals, el somni d'una ciència unificada ha donat pas progressivament a una apreciació de la naturalesa multiperspectiva del coneixement en general, i una apreciació específica, a la investigació sobre els mitjans, de l'eclecticisme.

En els seus inicis, la investigació sobre els mitjans a Suècia se centrava en la premsa escrita, les seves condicions de producció, els seus productes, el seu paper a la democràcia com a suport per a la creació de l'opinió pública. A finals dels vuitanta, més de tres quartes parts dels investigadors treballaven amb imatges en moviment, especialment amb la televisió, però també amb el cinema. No obstant això, recentment els estudis sobre la premsa semblen que estan de tornada. Si els anys setanta van presenciar un interès aclaparador per la forma i els continguts dels productes mediàtics, a finals dels vuitanta hi havia un ampli interès en els usos dels mitjans per part de la gent. Des del principi ha existit un interès pels efectes dels mitjans, a causa de l'orientació conductista i sociocientífica de la majoria de la investigació. El paradigma dels efectes, això no obstant, ha anat trobant perspectives competidores, primer de la tradició dels «usos i gratificacions» i, més recentment, dels estudis sobre recepció que exploren els processos de creació activa del sentit per part de les audiències.

Els estudis sobre els productes mediàtics han seguit un curs sens dubte comú al d'altres països: l'anàlisi quantitativa del contingut va ser el contrapunt de les aproximacions més humanístiques, si bé les inflexions narratològiques, semiòtiques i psicoanalítiques s'han consolidat amb una autoconfiança creixent. En general, es pot dir que durant els últims deu anys hi ha hagut un marcat creixement de perspectives que posen l'accent en un enfocament «culturoològic». Malgrat que hi ha hagut algunes versions dels estudis culturals a l'estil britànic, el corrent culturoològic a la recerca sueca sobre comunicació es basa en altres tradicions, com ara les sociologies de la cultura, l'antropologia social i alguns aspectes de la semiòtica. La producció del sentit està esdevenint progressivament un centre d'atenció, malgrat que és qüestionable que pugui esdevenir mai l'enfocament central de la investigació sueca en comunicació.

Les condicions de la investigació

Pel que fa a la situació actual, hi ha uns 150 investigadors i estudiants de doctorat involucrats en projectes de recerca. Més del 40% dels investigadors treballen als nous departaments sobre mitjans, i els altres estan dispersos per diversos departaments, cosa que indica la diversitat del camp: literatura, història, música, pedagogia, història de les idees, economia, etnologia, etc. Actualment

hi ha un cert equilibri entre els científics socials i els humanistes. Estocolm i Göteborg reuneixen cada una al voltant d'un 30% de tots els estudiants de doctorat en aquest àmbit (actualment n'hi ha uns 35), i aquestes dues institucions agrupen conjuntament al voltant d'un 40% de tots els projectes en curs. Més d'un 80% dels investigadors que treballen amb projectes tenen el grau de doctors; quinze anys enrere, només el tenia un terç del total.

Al voltant d'un terç dels investigadors i la meitat dels estudiants de doctorat són dones. L'equilibri entre els dos sexes varia d'un departament a un altre; les dones predominen a Estocolm, on es concentren també la major part dels projectes de recerca que se centren en qüestions de gènere.

Els diners per a la investigació són sempre una qüestió problemàtica. A Suècia hi ha molt pocs llocs de treball en el camp de la investigació al marge de les càtedres. Algunes universitats compten amb un petit nombre de places universitàries d'investigació de tres anys de durada i de dedicació parcial, assignades per concurs. Tan sols un petit nombre d'aquestes places estan especialitzades en la investigació en comunicació. La majoria de professors universitaris (la plaça normal d'un docent amb el títol de doctor) es dediquen bàsicament a la docència, és a dir, la plaça comporta tan sols ensenyar (i una mica d'administració). Si es vol fer recerca, cal «alliberar-se» tot aconseguint un ajut d'investigació, bé individualment o com a part d'un equip d'investigació. El camp de la comunicació està creixent: hi ha més investigadors qualificats, si bé algunes de les fundacions principals de finançament de la recerca, que donen suport a un 60% dels projectes d'investigació en comunicació, estan retallant els seus pressupostos. La situació fa que per als investigadors joves sigui cada cop més difícil establir-se.

Més enllà de les institucions científiques nacionals de finançament de la recerca, d'on provenen generalment els ajuts més importants, hi ha un seguit de fundacions més petites que donen suport a la recerca. Generalment no estan en disposició de finançar grans projectes, però sovint els projectes més petits poden obtenir-ne alguns recursos. També hi ha algunes institucions estatals i organitzacions privades que poden estar interessades en la investigació en comunicació. Per exemple, l'estatal Consell per a la Defensa Psicològica encarrega sovint investigacions sobre crisis informatives i el paper dels mitjans en l'estimulació de la preparació psicològica, mentre que les fundacions lligades a empreses privades financen investigacions de curta durada sobre projectes mediàtics que es consideren interessants des del punt de vista comercial. Efectivament, cada cop es percep més clarament que qualsevol tema pot ser abordat des d'un punt de vista mediàtic, i el finançament per a la recerca, incloent-hi recursos per a tesis doctorals, cada cop sorgeix més de fonts que normalment no tenen cap connexió amb els mitjans. Així, alguns grups de pressió i altres grans organitzacions s'interessen cada cop més per saber de quina manera els mitjans els han cobert durant un període de temps determinat, i estan disposats a pagar per esbrinar-ho.

Dins de la jerarquia acadèmica hi ha una categoria postdoctoral anomenada *docent* (derivada de la tradició universitària alemanya), que comporta la

demostració de la destresa per dur a terme recerca independent significativa. Normalment, es triga alguns anys després del doctorat per assolir el títol de docent, però és un pas que val la pena que facin aquells que volen desenvolupar una carrera en el camp de la recerca. Posseir el títol incrementa les possibilitats d'obtenir finançament per a la investigació. Per als estudiants de doctorat hi ha molt poques places finançades; la majoria s'autofinancen amb treballs a temps parcial, sovint en el marc de projectes de recerca dirigits per membres de la facultat. La situació financera dels estudiants de doctorat és objecte de preocupació en el camp de la investigació en comunicació i en altres àmbits acadèmics. Les escasses possibilitats de finançament impliquen restar temps per als estudis i, sovint, la seva interrupció.

Enfocaments en el camp de la recerca: periodisme

Per tal de donar una idea del tipus de feina que es fa avui a Suècia dins del camp de la comunicació, parlaré primer del periodisme i després dels MKV (Estudis sobre Mitjans i Comunicació). No obstant això, malgrat que les llicenciatures són força diferents, a nivell de la recerca (i dels programes de doctorat) i ha força coincidència.

Una línia de recerca tradicional en el camp del periodisme és l'anàlisi de la producció a curt termini, que sovint fonamenta debats sobre la cobertura mediàtica. Un exemple paradigmàtic és com la premsa (i la ràdio i la televisió) han cobert unes eleccions en concret. Generalment es plantegen qüestions que es poden respondre bàsicament en termes quantitativs. Les respostes s'emmarquen, llavors, en els discursos tradicionals sobre l'objectivitat i el partidisme. No obstant això, també s'aborden altres temes, que sovint ocupen un important nombre d'investigadors amb una diversitat d'enfocaments. Alguns exemples recents són una col·lecció de tres volums sobre la cobertura mediàtica de la Guerra del Golf, o bé la catàstrofe del ferry Estònia el setembre de 1994. Aquestes investigacions inclouen una diversitat d'aproximacions, tant qualitatives com quantitatives.

En particular, a Göteborg hi ha una tradició investigadora consolidada sobre anàlisi de contingut de la premsa i d'estudis sobre la recepció. Aquesta darrera orientació es barreja amb les clàssiques enquestes d'opinió, que és també una part important del que es fa a Göteborg. S'hi repeteixen diverses qüestions comunes, com ara el seguiment de les tendències d'opinió al llarg del temps. Fins ara, les aproximacions a les audiències de caràcter més etnogràfic són més aviat escasses, si bé les entrevistes en profunditat, sovint amb un arrelament teòric en la psicologia cognitiva, tenen una llarga tradició.

Juntament amb les tradicionals anàlisis de contingut, hi ha dues tendències humanistes d'anàlisi dels textos que s'apliquen tant als textos periodístics històrics com als contemporanis: la retòrica i l'anàlisi de gènere. L'anàlisi retòrica intenta esbrinar què és el que el fa, més enllà del que merament diu. Aquesta tradició s'està barrejant gradualment amb noves aproximacions als textos que s'agrupen sota la denominació d'anàlisi del discurs, i utilitzen una diversitat

d'eines metodològiques adoptades de la lingüística, la semiòtica i l'hermenèutica. L'anàlisi de gènere s'utilitza especialment en el seguiment de les diverses tradicions periodístiques. Especialment, el reportatge —en la seva forma periodística més estesa— ha estat objecte de força atenció, sobretot pel que fa al seu destí a mesura que la peça informativa estàndard ha esdevingut progressivament la norma. Cal esmentar igualment l'aproximació historicoliterària als textos periodístics que es du a terme en una secció autònoma del Departament de Literatura Comparada de Lund.

A Suècia, l'establiment de les escoles de periodisme als anys seixanta va coincidir amb una marcada intensificació del desenvolupament del «professionalisme» en el camp del periodisme, a mesura que el periodisme suec s'allunyava d'un model profundament arrelat en la premsa de partit. La nova visió del periodisme incloïa no tan sols els ideals de l'objectivitat, sinó una posició ideològica de lleialtat al públic, i no a l'empresa periodística o a l'estructura de poder. La tensió incorporada fou interpretada aquí de manera diversa, en els tipus de recerca desenvolupada i en l'ensenyament del periodisme, i va donar lloc a força debat. Els periodistes, poden intervenir en els conflictes, o hi han d'intervenir, o tan sols n'han d'informar? La posició progressista radical, més associada amb Estocolm que amb Göteborg, assolí el seu zenit a finals dels anys setanta.

Dins de la investigació sobre periodisme, un tema central ha estat des de fa temps el que es pot identificar com les condicions del periodisme, és a dir, la investigació dels factors que configuren els seus productes. Aquí es pot detectar una posició de «solidaritat crítica» envers els periodistes per part dels investigadors: malgrat que el periodisme és sovint criticat, i s'afirma que els periodistes han de ser responsables del que fan, hi ha al mateix temps una consciència que els periodistes treballen sota condicions organitzatives i professionals específiques. Qualsevol canvi d'envergadura en el camp del periodisme haurà de començar per aquests factors estructurals, més que no pas per un simple canvi del personal. Així, la forma com el treball s'estructura als consells de redacció, les assignacions de personal i de recursos, les planificacions, les opcions professionals, les atmosferes polítiques i professionals, etc., tot això es considera que té un impacte sobre els productes periodístics. Un factor concret que ha atret força l'atenció en l'àmbit de la investigació és la qüestió de les fonts periodístiques: tant les individuals com especialment les institucions poderoses. S'estudia la relació entre fonts i periodistes, i en el marc dels programes de periodisme hi ha una assignatura anomenada Anàlisi de Fonts, en què s'analitzen els textos periodístics per tal d'esbrinar quin tipus de fonts els fonamenten.

De vegades es fan perfils de periodistes en què la informació socioeconòmica de context es lliga a la seva percepció de la professió. Concretament, alguns temes importants han estat els valors i l'ètica de la informació, i també les perspectives sobre la cultura professional del periodisme (fins i tot des del punt de vista dels gèneres). Un tema comú de la recerca durant anys ha estat les anàlisis econòmiques i institucionals de les organitzacions mediàtiques, especial-

ment la premsa, així com la qüestió de les seves estadístiques i els seus patrons de circulació.

Els esforços més recents en el terreny de la recerca inclouen un important programa d'investigació sobre «Periodisme i canvi social en el segle xx», que ha comportat el tractament d'una gran quantitat d'informació històrica: s'han buidat en un ordinador milers d'articles de sis períodes de temps diferents del segle xx. A partir d'aquesta base de dades s'està duent a terme una anàlisi teòrica de l'evolució social i periodística. Algunes de les qüestions investigades tenen a veure amb la forma com els diversos aspectes de la «societat» es construeixen discursivament (o es fan invisibles) a partir de les formes de periodisme dominants en diferents moments de la història sueca, tot conformat el sorgiment i la configuració de bases específiques de poder social i d'atmosferes ideològiques. Es pretén que aquesta base de dades continuï creixent i serveixi com a recurs per a futures investigacions, molt després que hagi finalitzat aquest programa de recerca.

D'altres projectes més recents se centren en qüestions com ara la cobertura periodística del crim i de la justícia, així com el reflex a la premsa de l'actual crisi econòmica. En tots dos casos els temes tenen a veure força amb plantejaments ideològics d'ortodòxies particulars sobre el coneixement i la percepció social, i no només amb la qüestió de la precisió periodística.

Enfocaments investigatius: mitjans i comunicació

Si bé s'accepta generalment que la investigació en periodisme és una especialitat del més ampli terreny de la investigació en comunicació, cal fer notar que la distinció entre investigació en periodisme i MKV no és només una divisió operativa. Hi ha una tensió dissimulada entre estils acadèmics diferents, que cal no exagerar, però tampoc ignorar. La investigació en periodisme és vista sovint com una activitat que produeix coneixement interessant per als periodistes, els directors de diaris, els empresaris de la comunicació, etc. No només ha de ser interessant, sinó que també ha de ser accessible per a ells. Això vol dir que es tendeix a excloure'n algunes qüestions, perspectives, metodologies i fins i tot estils discursius, mentre que el sector dels MKV es veu a si mateix com una activitat acadèmica normal que no necessita contemplar implícitament la gent de la indústria o de la professió com els seus interlocutors. Així, en el marc dels MKV es poden abordar temes relacionats amb el periodisme, però les recerques resultants no han de tenir pas una audiència fora del món acadèmic.

Sens dubte és més difícil resumir la investigació dins de l'àmbit dels MKV (i el que abans anomenàvem «investigació en comunicació de masses»), ja que és més aviat de natura horitzontal, i aborda una gran diversitat de temes amb mètodes diferents. No obstant això, durant molts anys hi ha hagut una tradició principal, el clàssic enfocament dels «efectes dels mitjans», en què els investigadors han intentat especificar, sovint en contextos molt detallats, l'impacte dels mitjans en les actituds, les opinions i la conducta de la gent. A Lund, per

exemple, un important programa de recerca, anomenat *Media Panel*, ha seguit diversos grups de nens des del preescolar fins a l'adolescència, tot estudiant els usos i els efectes dels mitjans. La noció d'efectes va començar a perdre la seva estricta connotació en la mesura que van començar a arrelar primer la perspectiva dels «usos i gratificacions», i després la idea de «significat» i de «creació de sentit». La tradició dels efectes és avui més forta a Lund que a Göteborg, mentre que les perspectives de la recepció són més comuns a Estocolm.

Paral·lelament a la tradició de recerca sobre els efectes s'ha desenvolupat l'anàlisi quantitativa de continguts, i al llarg dels anys s'han impulsat diferents projectes per aclarir els diversos «mons simbòlics dels mitjans», sovint especificant-los d'acord amb categories sociològiques (i llavors comparant-los de vegades amb el «món real» i potser criticant la manca de «realisme»). Aquests estudis, sovint inspirats en el treball de George Gerbner i el seus col·legues de *Cultural Indicators*, han subsistit, sens dubte en part com a resposta a la creixent heterogeneïtat dels mitjans: és simplement més difícil oferir avui visions globals dels mons simbòlics dels mitjans. No obstant això, les formes i els estils d'expressió dels mitjans són encara una orientació estàndard; els nous èmfasis inclouen estudis sobre la comunicació visual com un element important de l'entorn actual dels mitjans.

Gran part de la recerca sobre mitjans ha seguit, com és lògic, els canvis en el panorama mediàtic: la introducció d'un segon canal el 1969, el llançament de la ràdio local, la televisió regional, Internet, el declivi del servei públic, etc., han estimulat la investigació, sovint amb l'objectiu de proporcionar fonaments per pendre decisions polítiques. Avui, un dels projectes més importants en elaboració és una història de la ràdio i la televisió a Suècia, una iniciativa multidisciplinària en la qual estan involucrats diversos investigadors de tot el país. Està previst que s'acabi cap a l'any 2000, i contribuirà a celebrar el 75è aniversari de la radiodifusió a Suècia.

Potser l'última i més important tendència en la investigació en comunicació és la creixent simbiosi entre els estudis en comunicació i l'anàlisi de la cultura juvenil, que ha donat lloc a un èmfasi en la cultura popular. Aquest tema ha estat explícitament incorporat com a àrea dins del programa docent en MKV a Estocolm. També s'està treballant a Lund sobre joventut, mitjans, socialització i estils de vida, però aquesta línia segueix un pensament sociològic més tradicional. La línia d'Estocolm té una forta inclinació humanística, i incorpora teories i metodologies que tradicionalment no han format part de la investigació en comunicació sueca. Així, temes com la modernitat, la identitat, el plaer, el gènere, la psicoanàlisi, etc., es posen en relació amb els mitjans i els joves. En general, el departament d'Estocolm s'ha centrat força en la teoria cultural i dels mitjans. Si bé no hi té una càtedra, cal esmentar Johan Fornäs com a pioner en aquest terreny. La música especialment, mediatitzada via fonograma, ràdio i televisió i interpretada per joves, és tractada com un important element de la cultura mediàtica. Aquesta tendència de la recerca també intenta desenvolupar un punt de vista que emfasitza la cultura mediàtica, en què les categories tradicionals d'«emissor» i «receptor» esdevenen més permeables.

NORDICOM: arxiu, revista, coordinació

Creada el 1973, NORDICOM ha esdevingut, sota la direcció general de Ulla Carlsson a Göteborg, un centre d'operacions amb diverses activitats que són d'importància central per a la recerca en periodisme i comunicació a Suècia i als altres països nòrdics.

Fundada pel Consell de Ministres Nòrdics, NORDICOM produeix principalment bibliografies anuals sobre recerca (des de 1975) a partir de material reunit per cada una de les delegacions nacionals de NORDICOM a Dinamarca, Finlàndia, Noruega i Suècia. Aquest material es recull gràcies a contactes estrets i continuats entre investigadors i docents. Tot el material es resumeix i s'indexa, i es transmet a una base de dades a Aarhus, Dinamarca. Tots els documents s'indexen per paraules clau, autor i institució. Els títols es tradueixen a l'anglès. La majoria de textos estan escrits en alguna de les llengües nòrdiques, però n'hi ha força en anglès. Les referències de les bibliografies regulars de NORDICOM són accessibles a la base de dades on-line NCOM, que actualment conté prop de 25.000 entrades.

NCOM és accessible mitjançant l'obtenció d'una llicència d'usuari a: NORDICOM, The State and University Library, Universitetsparken, DK-8000, Aarhus C. Dinamarca (tel. +45 86 12 20 22; 6158. Fax: +45 86 13 27 04). Aquí es pot obtenir informació sobre els preus de consulta i impressió. Les dades que conté NCOM també es poden obtenir al CD-ROM d'HELECOM, European Business and Economics Information, que és una base de dades europea amb unes 700.000 entrades. Es pot encarregar a: Helsinki School of Economics, Library/HELECOM, Runeberginkatu 22-24, SF-00100 Helsinki, Finlàndia.

Paral·lelament a aquest treball de documentació, NORDICOM edita dues publicacions regulars. *NORDICOM Information* es publica en els idiomes nòrdics quatre cops per any com una revista acadèmica, amb articles, informes d'investigació, recensions de llibres, informació sobre conferències, debats, etc. Es tracta d'un òrgan molt significatiu per als investigadors en comunicació nòrdics. *NORDICOM Review* es publica dos cops l'any, en anglès. Conté material editat i traduït de *NORDICOM Information*, adreçat a la comunitat acadèmica internacional.

En tercer lloc, NORDICOM també publica un cop o dos per any una antologia dels treballs en curs, organitzada entorn d'un tema en particular. Aquests llibres, gairebé tots editats per Ulla Carlsson, són una important font per als investigadors i també per als docents, ja que s'utilitzen àmpliament en els cursos.

Adreces

Com assenyalava més amunt, són molts departaments i institucions que desenvolupen investigació en comunicació, però per aconseguir una llista resumida només proporciono adreces d'aquells departaments que tenen càtedres en periodisme o comunicació i mitjans.

Universitat de Göteborg
Departament de Periodisme i Comunicació de Masses
Sprängkullsgatan 21
S-411 22 Göteborg
Fax: +46 31 773 45 54
Professors Kent Asp (Periodisme) i Lennart Weibull (Comunicació de Masses)
Nota: per a informació general i publicacions (per a accés *on-line* vegeu més amunt), NORDICOM es troba ubicat a la Universitat de Göteborg, i té la mateixa adreça que el Departament. Fax.: 46 31 773 46 55.

Universitat de Lund
Estudis sobre Mitjans i Comunicació
Departament de Sociologia
Box 114
S-221 00 Lund
Fax: +46 46 10 47 94
Professor: Karl-Erik Rosengren

Universitat d'Estocolm
Departament de Periodisme, Mitjans i Comunicació
P.O. Box 27861
S-115 93 Estocolm
Fax: +46 8 661 03 04
Professors: Stig Hadenius (Periodisme) i Kjell Nowak (Mitjans i Comunicació)

Universitat d'Umea
Departament de Mitjans i Comunicació
S-901 87 Umea
Fax: +46 90 16 66 94
Professor: Olle Findahl

Bibliografia seleccionada sobre investigació recent en mitjans i periodisme (des de 1992)

(Nota: òbviament, hi ha un flux continu de recerca, especialment d'articles i de monografies institucionals. M'he limitat a citar una mostra de publicacions en format llibre).

- CARLSSON, U. i altres (eds.) (1994). *Kommunikationens Korsningar*. Göteborg: NORDICOM.
- CARLSSON, U. (ed.) (1993). *Nordisk forskning om kvinnor och medier*. Göteborg: NORDICOM.
- DAHLGREN, P. (1995). *Television and the Public Sphere*. Londres: Sage.
- EKECRANTZ, J.; OLSSON, T. (1994). *Det redigerale samhälle*. Estocolm: Carlssons.
- FORNÄS, J. (1995). *Cultural Theory and Late Modernity*. Londres: Sage.
- FORNÄS, J.; BOLIN, G. (ed.) (1994). *Youth Culture in Late Modernity*. Londres: Sage.

- VON FEILITZEN, C.; FORSMAN, M.; ROE, K. (eds.) (1993). *Vald fran alla hall*. Estocolm: Symposion.
- GUSTAFSSON, K.E. (ed.) (1995). *Media structures and the state: concepts, issues, measures*. University of Göteborg: School of Economics.
- HADENIUS, S.; STUR, E. (1992). *Hopp och fruktan: om prognoser i nagra svenska medier under Irakkonflikten*. Esrocolm: Council for Psychological Defence.
- HOLMBERG, C.G.; SVENSSON, J. (eds.) (1995). *Medietexter och medietolkningar*. Nora: Nya Doxa.
- HVITFELT, H.; MATTON, K. (1992). *Gulfkriget: ett mediedrama i tva akter*. Estocolm: Council for Psychological Defence.
- HULTÉN, B. (1995). *Förändra verkligheten! Det sociala reportagen fran Zola till Zaremba*. Estocolm: Ordfronts förlag.
- HÖJER, B. (1995). *Genre: föreställningar och tolkningar av berättande i TV*. Universitat d'Estocolm: JMK.
- MALM, CH.; WALLIS, R. (1992). *Media policy and music activity*. Londres: Routledge.
- NORDSTEDT, S.A. (1994) *En nyhetsdag*. Örebro: Univ. of Örebro Press.
- ROSENGREN, K.E. (ed.) (1994). *Media effects and beyond: culture, socialization and lifestyles*. Londres: Routledge.
- RYDÉN, P.; YRLID, R. (1992). *Bildbetydelser: inledning till bildsemiotiken som vetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- SVENSSON, J. (1993). *Sprak och offentlighet: om sprakbruksförändrigar i den politisk offentligheten*. Lund: Studentlitteratur.
- WEIBULL, L. BÖRJESSON, B. (1995). *Publicistika seder: Svensk pressetik 1900-1995*. Estocolm: Tiden.